

Проф. др Томислав Жугић
Филозофски факултет
Никшић

О НЕКИМ ПРОБЛЕМИМА ОПШТЕГ И ПОСЕБНОГ У НАСТАВИ ИСТОРИЈЕ

У настави историје последице Другог свјетског рата код нас, с једнопартијским системом, владала је догма. Идеологизација и индоктринација оставиле су тешке последице на наставу из националне и опште историје.

Међутим, данас су се прилике измијениле. Живимо у времену дефинисања многих историјских појмова и вриједности у плуралистичком друштву. Нормално је да у контексту свега овог историчари припадају свом времену. Наставници и професори историје данас се налазе, кад је у питању настава, у врло деликатној ситуацији. Практично су препуштени сами себи. Наставни програми су иновирани, али још немамо уџбенике који би пратили те програме, нарочито за савремену историју. Историографија, па и настава историје нашла се у вртлогу противрјечних интереса. Ситуација је отежана тиме што многи архиви у којима се чува ова грађа још нијесу доступни научним радницима.

Сада се у настави историје морају поштовати и његовати различита мишљења, развијати код ученика смисао за тезу и антитезу. Посебно треба код ученика и студената његовати стваралачки однос и квалитет на релацији наука, програми, уџбеници и настава. Међутим, рјешења, стање и настава не зависе само од људи који се баве историјом. То зависи од укупних кретања и стања у нашем данашњем друштву. Сигурно је да предстоји велико преиспитивање досадашњих резултата, како из националне тако и опште, нарочито савремене историје. Политизација историјске науке била је тијесно повезана са општим стањем у друштву. Што је друштвена ситуација била тежа то су историјске интерпретације биле политизованије, имајући изворишта или подстицаје који су долазили од званичне политике, или од оних

који су изражавали нека опозициона гледишта. Политизација је највише долазила до изражаја у сфери националних односа, поготову онда кад се у друштву јаве тенденције истицања и преувеличавања посебних националних интереса. Тада се по сваку цијену истражују етногенезе, које треба да покажу како југословенским народима ни прошлост није била заједничка, јер су наводно неким од тих народа коријени несловенски.

Нови захтјеви се односе на однос општег и националног. На жалост, код нас мало има националног у општој историји, нарочито оне вриједности по којима нас препознаје свијет. То исто важи и за опште у националној историји. У том смислу Тејлор с разлогом констатује: „највећа грешка југословенске историографије је недостатак корелације општа-национална“. Питање односа општег и националног као да није довољно расправљано ни стручно, ни научно. Све то наставницима, нарочито онима без искуства, отежава рад. Овај проблем је значајан са научног, стручног и педагошког аспекта, јер није свеједно какав је однос у настави опште и националне историје. Ваља рећи да се на Западу јачи акценат даје националној него општој. То значи да се општа историја изучава у мањем обиму.

У нас се однос опште и националне историје мијења посљедњих година у корист националне. Поставља се питање: Да ли је до те промјене дошло из стручних и научних, или из политичких разлога? Да ли је та тенденција била условљена чињеницом да се преко националне историје настава идеологизира? Идеолошка намјера је била да се у настави историје већа пажња посвети револуционарном покрету и Комунистичкој партији Југославије. Отуда су стварање Југославије 1918. године и узроци брзог војничког слома Краљевине Југославије 1941. г. су недовољно објашњени. Дјелимично је разјашњена драматична конфронтација у рату у Југославији. У том смислу употребљавани су и злоупотребљавани културно-историјски, економски и идеолошки мотиви. Од вјерских разлика стварани су чак национално-политички бедеми, јер није довољно схваћена и изучена природа српског, хрватског, словеначког, македонског и црногорског национализма. О такозваним лијевим прешкама у Црној Гори до недавно се ћутало. Неразјашњени су преговори 1943. у Вакуфу, Сарајеву и Загребу између Врховног штаба НОВ Југославије и Њемаца. Затим, британско-совјетски преговори у Москви 1944. и друго. Неразумљиво је било заташкавање геноцида у Другом свјетском рату.

Најчешће је била присутна тема да је слобода извојевана у рату 1941—1945. захваљујући подједнако овим народима Југославије. Ту доминирају и питања која се тичу државног уређења, централизма, федерализма, конфедерализма, о праву народа на самоопредјељење.

Тај сегмент идеологизације присутан је кад је ријеч и о општој историји, што је било у функцији глобалног комунистич-

ког покрета. Примјери за то су социјалистичке интернационале и њихов опортунизам, социјалистичке револуције, па и наша. Занемаривана је чињеница да су све извођене у вријеме када су ти народи водили борбу против окупатора, од Париске комуне (1871) до најновијих социјалистичких револуција. Преко тих и таквих тема била су отворена врата идеологизацији историје.

У тумачењима социјалистичких револуција, нарочито октобарске, данас се јављају супротна мишљења без оигурних научних аргумената. Прва теза, која је до ових промјена била присутна, каже да је октобарска револуција (1917) најважнији догађај у најновијој историји, да чини прекретницу у развоју људског друштва. Друга теза, данас све присутнија у њеном тумачењу, јесте да се октобарска револуција догодила случајно, захваљујући неслободности руске буржоазије, да је тај догађај историјски био преурањен, јавио се у неадекватним економским условима и да је више штетио него користио развоју социјализма, да је октобарска револуција, и све револуције послје ње, дериват азијског деспотизма и да њихово ширење доноси смртну опасност слободи, демократији и цивилизацији. Постоји и теорија да је социјализам против људске природе, као и да би његова коначна побједа значила повратак човјечанства у варварство, крај хуманизма, као и то да је читав развој социјализма до данас био противрјечан. То се одражавало у противрјечном развоју Кине, у екстремистима Кубе, или у Никарагви, у трансформацији француских социјалиста.

Када је ријеч о општој историји, чини се, треба разјаснити и неке друге парадоксе. На примјер, Мухамед, оснивач ислама, родио се 571. године послје нове ере, а 150 година касније исламске војске освајају дјелове Западне Европе и Индије. Слично је и са хришћанством: 100 година послје распећа Исуса Христа оно постаје државна вјера у Римском царству. С друге стране, демократски раднички покрет од чартизма на овамо (за последњих 150 година) почиње постепено да опада, да не говоримо о краху тзв. реал-социјализма. Све су се те историјске деформације, према неким схватањима, десиле због неефикасности на економском плану и недостатка демократије, као и због промацаја инвестиција и без перспективе интензивне и рентабилне производње. Све је то праћено скромним резултатима у свим сферама живота. Недовршене реформе биле су стална опасност реставрације етатистичке концепције.

Најзад, добро би било констатовати квалитет и поријекло текстова из опште историје. Код нас се ти текстови мање објављују, поготову коментаришу. Слабо се преводи страна литература. Основна литература је из руске историографије, која је до краја идеологизирана. У наставним плановима и програмима мало је дато простора најважнијим питањима из опште историје, нарочито онима која су непосредно повезана са националном исто-

ријом. Тако, на примјер, за један наставни час обрађена је француска буржоаска револуција, а чартизам и мање (ефемерне) теме по неколико часова. У интересу историјске науке и наставе историје, морамо се дефинисати према овим проблемима. Тиме ћемо помоћи нарочито наставницима да се у овим заиста значајним проблемима боље сналазе.

Пошто данас живимо у плуралистичком друштву, однос општег и националног у настави историје мора се поставити на другој основи. Југословенска историографија данас, у вријеме снажних друштвено-економских и политичких промјена, сусреће се са низом проблема; поставља се питање новог тумачења извора, методологије, историјске свијести, идеологизације и слично. Она се нашла у вртлогу противрјечних интереса, мноштво проблема оптерећује југословенску историографију. Међутим, рјешења, стање и настава зависе како од људи који се баве историјом тако и од укупних кретања и стања у нашем данашњем плуралистичком друштву. Сигурно је да југословенској историографији предстоји велико преиспитивање досадашњих резултата, нарочито оних од 1945. То се, прије свега, односи на методолошке проблеме изучавања савремене историје (претресање извора, идеологизацију историјске науке, питање научне критике и друго). Нарочито су актуелни методолошки проблеми наше и опште (савремене историје (прије свега 20. вијека). Ту спадају извори савремене историје и њихова интерпретација, мемоарска грађа, историјска свијест, научна критика, питање историјске дистанце, проблеми послератне историје Југославије. Затим, форсирање политичке и војне историје и запостављање истраживања економске и културне историје.

Чињеница је да је југословенска државна заједница разбијена. Стога се поставља питање: Како изучавати историју сецесионистичких република бивше СФРЈ? Ми смо на Филозофском факултету у Никшићу, на Одсјеку за историју, суочени са овим проблемом, почели темељито размишљати о томе шта нам ваља чинити. Предложили смо да се то питање ријешти у оквиру СР Југославије, на интеркатедарској конференцији историчара, како би се заузео јединствен став. У том смислу спроведена је и једна анкета у основним и средњим школама у Црној Гори, као и међу студентима треће и четврте године историје на ФФ у Никшићу. На питање: Какав је однос, по њиховом мишљењу, о програмима опште и националне историје? — већина је одговорила да општа историја треба да буде више заступљена, али национална свакако више. Из опште историје треба већу пажњу посветити оним догађајима који су у непосредној вези са националном историјом — сматра већина анкетираних средњошколаца и студената.

На друго питање: Како изучавати историју народа отцијепљених република? — преко 80% анкетираних сматра да је треба изучавати као историју јужнословенских држава. Мали проце-

нат се изјашњава против изучавања историје осамостаљених држава. Један број анкетираних изјављује да њихову историју треба изучавати само онолико колико се историја СР Југославије третира у њиховим програмима. Сви су јединствени у томе да треба постићи корелацију опште и националне историје.

Нијесмо информисани да ли је ово питање покренуто и у органима који се баве програмима и уџбеницима.

У овом кратком саопштењу назначили смо само неке од проблема односа општег и националног у настави историје. Многа питања су само отворена. У данашњем времену историчари не треба да служе тренутним потребама политике или других интереса. О прошлости се не може „самоуправно споразумијевати и друштвено договарати“. Морамо у историји тражити мало више онога што нас је спајало са другим народима, умјесто онога што нас је раздвајало. Мора бити актуелна борба против политизације тема које још увијек нијесу истражене, ваља се стално залагати за строгу научну критику. Многа су питања још, као што рекосмо, отворена а проблеми недефинисани. Зато се не могу понудити и конкретна рјешења. Ради се о томе да се садашње стање промијени на боље.

Историјска свијест игра важну улогу у савременом животу народа уопште. Зато историчари морају бити одговорни за оно што пишу. Не смију прилазити проучавању, нарочито савремених догађаја, ни митолошки, ни сентиментално. Они прије свега треба да буду научници, да тумаче догађаје без предрасуда (националних, идеолошких, класних и других). Политизација и идеологизација историје неоспорно је повезана са нашом општом политичком и друштвеном ситуацијом. То нарочито долази до изражаја у питању националних односа и интереса. Зато није ни чудо што су, на примјер, оцјене појединих догађаја биле различите у историографији по републикама.

Проф. др. Томислав Жугич

ОБЩЕЕ И ОСОБОЕ В ОБУЧЕНИИ ИСТОРИИ

— Резюме —

В сообщении дано отношение по общей и национальной истории в обучении истории. В связи с этим проведена анкета с учащимся начальных и средних школ, как и со студентами истории. Подчеркнуты были некоторые проблемы в связи толкования современных событий по общей истории.

Особенно подчеркнута проблема как теперь толковать историю народов оторванных республик? Вопрос в процессе исследования, и надо достигнуть о том вопросе единое соглашение на интерконфедеральной конференции историков СР Югославии. О работе речь идёт и о проблемах с которыми встречаются профессора в толковании событий, особенно по современной истории.

